

MLJEKARSTVO

LIST ZA UNAPREĐENJE MLJEKARSTVA

God. XIV

JUNI 1964.

Broj 6

Dipl. inž. Matej Markeš, Zagreb
Zagrebačka mljekara

Osvrt na godišnju skupštinu Udruženja mljekarskih radnika SRH

U prostorijama Udruženja u Zagrebu, Ilica 31 održana je dne 23. VI o. g. redovna godišnja skupština Udruženja.

Nakon usvajanja dnevnog reda i izbora skupštinskih organa, podniet je izvještaj o poslovanju Udruženja i mljekara u god. 1963. (inž. M. Fažo), izvještaj nadzornog odbora (dr Đ. Dokmanović), izvještaj za financijsko poslovanje i prijedlog budžeta (M. Đogić), izvod iz perspektivnog plana razvoja mljekarske industrije SRH (inž. M. Markeš), a zatim izvještaj o listu »Mljekarstvo« (inž. D. Kaštelan).

Skupštini je predsjedavao drug dr Đ. Dokmanović.

Izvod iz referata o poslovanju u god. 1963:

Proizvodnja mlijeka

Tokom god. 1963. došlo je do daljnjeg smanjenja proizvodnje mlijeka u Hrvatskoj za 3% u odnosu na god. 1962, odnosno za 15% u odnosu na god. 1958. Prema statističkim podacima proizvodnja je iznosila ukupno 625 mil. l, od toga kravljeg 613 i ovčjeg 12 mil. l. Pri tome je proizvodnja društvenog sektora iznosila 70 mil. litara kravljeg i 500 000 l ovčjeg, a privatnog 543 mil. l kravljeg i 11 mil. l ovčjeg mlijeka.

Do smanjenja proizvodnje došlo je zbog zaostajanja proizvodnje na priv. sektoru, a društveni sektor nije svojim količinama mogao nadoknaditi smanjenje proizvodnje priv. sektora.

Ukupna proizvodnja mlijeka po stanovniku iznosi 153 l godišnje, od čega se još uvijek jedan dio upotrebljava za ishranu štoke.

Najbrži porast proizvodnje i najveće proizvedene količine mlijeka imala su PD-a na području kotara Osijek, gdje ima 16 250 krava s prosječnom muzu-nošću 3 160 l i ukupnom proizvodnjom 51 325 000, odnosno 76% od ukupne proizvodnje mlijeka društvenog sektora. Na području zagrebačkog kotara proizvedeno je oko 8 mil. l na društvenom sektoru, odnosno 12% od ukupne proizvodnje.

Za prihvaćanje mlijeka društvenog sektora još uvijek nisu stvoreni potrebni tehnički uslovi uslijed čega dolazi do kvarenja znatnih količina mlijeka, smanjenja uporabne vrijednosti mlijeka, ili dugih transporta.

Najveća proizvodnja mlijeka privatnog sektora jest na području kotara Bjelovar. Ova je u god. 1963. dosegla 148 mil. l, odnosno 27% od ukupne proizvodnje mlijeka priv. sektora u SRH.

Otkup mlijeka

Nakon trogodišnje stagnacije u razdoblju od god. 1960—62, kad je otkup mlijeka iznosio 100—107 mil. l u god. 1963. povećan je otkup mlijeka za gotovo 30 mil. l, odnosno na 135,4 mil. l.

Pritom je — u odnosu na 1962. — porastao otkup od društvenog sektora za 12 mil. l, tj. na 63,8 mil. l, i za 16 mil. l, tj. na 71,6 mil. l. od priv. sektora.

Disproporcija između proizvodnje i otkupa (smanjenje proizvodnje, a povećanje otkupa) može se protumačiti kao posljedica boljih otkupnih cijena za mlijeko priv. sektora i povećanog regressa na mlijeko društ. sektora. Ukupan otkup mlijeka u odnosu na god. 1959. porastao je za 60%, pri čemu otkup od priv. sektora za 36%, a od društ. sektora za 101%. Otkup mlijeka od društ. sektora po obimu je nešto niži (47%) nego od proizvođača priv. sektora (53% od ukupnih količina).

Otkupne cijene mlijeka u toku prošle godine kretale su se za mlijeko društ. sektora 14 d za masnu jedinicu, odnosno 50,4 d za 1 l mlijeka s 3,6% masti, a cijene otkupa priv. sektora od 25—55 dinara, u sjevernom području Hrvatske, dok su u Dalmaciji bile i više.

Tokom prošle godine varijabilnost otkupa ukupnih količina mlijeka kretala se je u rasponu 1:1,4 (zimске i ljetne količine). Najviši otkup mlijeka bio je u mjesecu listopadu kad je dosegao 440 000 l prosječno dnevno. Najniže količine mlijeka otkupljene su u veljači i travnju kad je otkup mlijeka iznosio nešto manje od 300 000 l prosječno dnevno. Ovo ublaživanje sezonske varijabilnosti otkupa posljedica je povišenog otkupa mlijeka od društvenog sektora, koji ima ravnomjerniju proizvodnju i isporuku mlijeka za tržište nego proizvođači priv. sektora. Još uvijek neke slavonske mljekare (St. Petrovo Selo, Požega) imaju velike raspone između ljetnih i zimskih količina. Tako je npr. prosječni dnevni otkup mlijeka mljekare St. Petrovo Selo u veljači iznosio oko 4 000 l mlijeka, a u listopadu 11 000, dok je mljekara u Slav. Požegi imala najniži otkup mlijeka u travnju (5 000), a najviši u listopadu (17 000).

Najveće količine mlijeka otkupila je Zagrebačka mljekara 57,8 mil. l, odnosno 43% od ukupnog mlijeka u SRH. Veliki promet mlijeka ostvarile su i mljekare »Belje« (15,1 mil. l), Osijek (14,3 mil. l), »Zdenka« (13,3 mil. l) te Županja (9,2 mil. l). Ovih 5 mljekarskih radnih organizacija otkupilo je ukupno 82% svih količina mlijeka u SRH.

Jedna anketa Udruženja, sprovedena početkom ove godine, pokazuje da je otkupna mreža mljekara nedovoljno razvijena i da veliki broj proizvođača, ili nema mogućnosti, ili ne želi prodavati mlijeko mljekarama. Tako se npr. u Baranji od priv. proizvođača već dugi niz godina ne otkupljuju ili otkupljuju vrlo male količine mlijeka. Isto tako u Slavoniji mreža za otkup mlijeka od individualnih proizvođača slabo je razvijena, jer su i tržišni viškovi mlijeka mali, a u nekim rejonima samo povremeni — ljeti.

Prosječne količine mlijeka koje se kupuju od individualnih proizvođača iznose po domaćinstvu u IX mj. 1963. na području osječke mljekare svega 4,6 l prosječno dnevno, na području županjske mljekare 4,25 l (godišnji prosjek), St. Petrovo Selo 6,3, Slav. Požega 8,5, a Zagrebačka mljekara i »Zdenka« na svojem području od individualnih proizvođača otkupile su prosječno dnevno 7,5 l mlijeka. Ovako male količine, koje se prikupljaju na širokom području, od velikog broja individualnih proizvođača iziskuju visoke transportne troškove; znatan je riziko kvarenja i veliki su troškovi za radnu snagu koja je angažirana na sabiranju. Pritom je kontrola kvalitete gotovo nemoguća.

Zbog navedenih razloga otkup mlijeka od društvenog sektora ima znatne prednosti, naročito u slučaju ako bi se otkupne cijene za mlijeko društvenog i priv. sektora izjednačile ili približile.

Razvoj kooperacije s individualnim proizvođačima kreće se u smislu formiranja stočarskih ili mljekarskih sela s intenziviranom proizvodnjom i znatnim tržišnim viškovima uz takve otkupne cijene koje će podmiriti proizvodne troškove i time stimulatивно uticati na povećanje proizvodnje.

U daljnjim kretanjima bit će dužnost mljekara da se uključe u razvoj kooperacije s individualnim proizvođačima i na taj način osiguravaju sirovinu za svoj normalan rad.

Za prikupljanje mlijeka od individualnih proizvođača još uvijek je angažiran veliki broj zaprežnih vozila. Svega 5 većih mljekara (Zagreb, »Zdenka«, Slav. Požega, St. Petrovo Selo i Županja) imaju 246 angažiranih vozara sa zaprežnom spregom za prikupljanje mlijeka. Nedvojbeno je ovakav transport mlijeka sporiji i na ovaj način može se obuhvatiti uži otkupni rejon, nego ako se upotrebljavaju kamioni za transport mlijeka.

Na ovaj način nije moguće prikupiti velike količine mlijeka, kakve su potrebne za rentabilno poslovanje savremeno opremljene mljekarske industrije.

Proizvodnja mlječnih proizvoda

U toku god. 1963. proizvedene su ove količine konzumnog mlijeka i mlječnih proizvoda:

konzumnog mlijeka	74 883 tis. l
jogurta	2 170 „ „
konzumnog vrhnja	716 „ „
kondenziranog mlijeka	94 „ „
krem sladoleda	650 tis. kg
suhog sladoleda	1,5 „ „
mlječnog praška	1 867 „ „
maslaca	1 119 „ „
sireva	5 504 „ „
kazeina	94 „ „
jaja u prahu	125 „ „

Unutar konzumnog mlijeka pojavljuje se novi proizvod sterilizirano mlijeko (35 000 l), koje je počela proizvoditi mljekara u Splitu.

Najveće količine mlijeka prodane su u bocama, kao pasterizirano mlijeko u količini od 45 846 tis. l i kantama (18 889 tis. l), dok je prodaja sirovoga konzumnog mlijeka neznatna. Slično je i s konzumnim vrhnjem. Proizvodnja kondenziranog mlijeka, mlječnog praška i maslaca već dulji niz godina stagnira na istoj razini, jer su proizvodni kapaciteti i tržište ostali isti. Proizvodnja sladoleda također je u porastu, a tokom 1963. Tvornica mlječnog praška u Osijeku počela je proizvoditi suhi sladoled kao novi proizvod.

Proizvodnja sireva — kako po obimu — tako i po asortimanu naglo se razvija. Pritom zaostaje proizvodnja trapista, a raste proizvodnja drugih tipova sireva. Predstavlja osvježanje na tržištu, široki asortiman danskih tipova sira, koje je stavila na tržište beljska mljekara, kao i široki asortiman topljenih sireva. Povećani kapaciteti za proizvodnju topljenih sireva »Zdenke«, Belja i Zagrebačke mljekare omogućuju daljnje povećanje proizvodnje topljenih sireva.

Kvalitet sireva nije uvijek zadovoljavajući. Iako se najveći dio sireva proizvodi od pasteriziranog mlijeka uz primjenu čistih kultura, proizvodnja po kvaliteti nije ujednačena i tokom čitave godine podjednaka, kako kod istih proizvođača, tako i kod raznih proizvođača. Zbog toga većina naših potrošača još uvijek kupuje »sir«, a ne određeni asortiman i kvalitetu.

Proizvodnja kazeina je u odnosu na ranije godine znatno smanjena. Dok je prije nekoliko godina iznosila 250—300 t, ove godine je smanjena na svega 94 tone. Razlog je tome suženo tržište za kiseli kazein, kojega postepeno istiskuju plastične mase i drugi sintetični materijali, a proizvodnja slatkog kazeina, koji se upotrebljava u industriji galalita, teško postiže zahtijevanu kvalitetu. Iako je potražnja za slatkim kazeinom kod nas znatna (1500—2000 t godišnje), proizvođači se vrlo sporo orijentiraju na ovu proizvodnju.

Kapaciteti i opremljenost mljekara

Ukupni kapaciteti mljekara za finalnu preradu iznose 504 000 l dnevno, odnosno 184 mil. l godišnje. U toku prošle godine bili su prosječno korišteni sa 73⁰/₀, odnosno u razdoblju maksimalnog otkupa mlijeka s 90⁰/₀. Pritom svi kapaciteti nisu podjednako korišteni. Tako je npr. Zagrebačka mljekara svoje ukupne kapacitete koristila prosječno godišnje s 94⁰/₀, beljska, osječka i županjska 85⁰/₀, riječka 76⁰/₀, a neke mljekare sa svega 20⁰/₀. Maksimalno korištenje kapaciteta nekih mljekara bilo je više od 100⁰/₀, pri čemu je bio uveden rad u dvije ili tri smjene.

Razlozi ovako neravnomjernog korištenja instaliranih kapaciteta leže prije svega u nedovoljno razvijenoj sirovinskoj bazi nekih mljekara, odnosno ubrzanom povećanju proizvodnje mlijeka na društvenom sektoru, koje isporučuje mlijeko slavonskim i drugim mljekarama.

Komparativni pregled razvoja broja i kapaciteta mljekara u SRH pokazuje stalnu tendenciju smanjenja broja i povećanja kapaciteta pogona, kako to pokazuju ovi podaci:

Godina	Broj pogona	Kapacitet dnevno 000 l	Prosječan dnevni kapacitet pogona 000 l	Otkup mlijeka mil. l	Korištenje kapaciteta %
1950.	196	296	1,5	—	—
1956.	204	596	214	58,5	28
1959.	149	562	205	84,5	41
1961.	110	500	182	107,1	59
1963.	64	504	184	135,3	73

Slična kretanja tj. povećanje kapaciteta pojedinih pogona, smanjenje broja pogona i povećanje korištenja kapaciteta zapažaju se i u drugim granama naše industrije, kao i u mljekarama u svijetu. Razlog je tome što mali kapaciteti ne mogu više podnijeti povećane zahtjeve na kvalitetu i kontrolu proizvodnje, a pooštrena konkurencija mlječnih proizvoda na tržištu postepeno dovodi do usporenog povećanja troškova proizvodnje.

Dosadnja kretanja navode na zaključak da je potrebna daljnja koncentracija proizvodnje, tj. smanjenje broja pogona, a poboljšanje opreme i korištenja instaliranih kapaciteta.

Opremljenost naših mljekara, napose vanjskih pogona, još je uvijek vrlo skromna. Komparativna analiza opremljenosti 6 naših najvećih pogona u god. 1959. i 1963. pokazuje neznatno poboljšanje, ali još uvijek opremljenost kod njih iznosi svega 37 do 61%. Pritom su najbolje opremljene linije za mlječni prašak i konzumno mlijeko, dok su linije za proizvodnju maslaca, a naročito sira i kazeina, još uvijek nedovoljno mehanizirane i tehnički opremljene. Znatno dio poslova na ovim tehnološkim linijama obavlja se ručno, i mehanizacija se uvodi vrlo sporo.

Svi centralni pogoni opremljeni su rashladnom tehnikom u većoj ili manjoj mjeri. Međutim, svega 13 (od ukupno 52) tzv. vanjska pogona, odnosno 25% ovih opremljeno je rashladnom tehnikom, iako savremeni mljekarski pogon ne može normalno raditi bez takovih uređaja. Svega 17 od ukupno 39 pogona za proizvodnju sireva raspolaže uređajima za pasterizaciju mlijeka, uslijed čega ovi pogoni proizvode sireve od sirovog umjesto od pasteriziranog mlijeka.

Kapaciteti i opremljenost prostorija za zrenje i skladištenje sireva vrlo su skromni. Oni ne zadovoljavaju maksimalan promet mlijeka, odnosno proizvodnju sireva u ljetnom periodu. Vrlo je malo prostorija za zrenje i skladištenje sireva s uređajima za grijanje i hlađenje, odnosno održavanje ravnomjerne temperature prostorija. Najčešće su ove prostorije ljeti pretople, a zimi temperatura u njima iznosi 0—10°C uslijed čega je i zrenje sireva, kako ljeti, tako i zimi, nenormalno.

Niti naše mljekare nemaju, a niti postoji centralno zajedničko skladište za zrele sireve namijenjene bilo domaćem, bilo inozemnom tržištu. Zbog toga se sirevi stavljaju na tržište neposredno nakon završene proizvodnje nezavisno o potrebama tržišta. Pomanjkanje skladišta za zrele sireve uzrokuje znatan priticaj sireva na tržište u doba visoke proizvodnje, a oskudicu sireva na tržištu u doba niske proljetne proizvodnje i otkupa mlijeka.

Sireve, namijenjene izvozu, nije moguće klasificirati i sortirati uslijed čega samo pojedinačni proizvođači mogu ponuditi sireve za izvoz.

Neki ekonomski pokazatelji

Analiza jedinstvenih pokazatelja za 7 mljekarskih radnih organizacija pokazuje da je u toku 1963. u usporedbi s 1962. netto produkt po radniku kod svih poduzeća porastao. Isto tako povećan je i netto produkt u odnosu na angažirana poslovna sredstva. Razlog ovome jest djelomično u povećanim cijenama proizvoda, a djelomično u povećanom obimu proizvodnje.

Angažirana osnovna sredstva po radniku za svih 7 mljekara iznose 1 8754 mil. d, a kreću se u rasponu od 1,5 do 5,1 mil. d. Prosječna stopa sposobnosti oruđa za rad u god. 1963. iznosila je 62 (u god. 1962. 61), a kretala se je između 59 i 76. Prosječno učešće čistog prihoda u netto produktu bilo je 78%, kao i prethodne godine, a u rasponu od 71 do 88%.

Učešće osobne i zajedničke potrošnje u čistom prihodu iznosilo je za čitavu posmatranu grupaciju 85% (1962. je 83%), a u rasponima od 48 do 117%.

Isplaćeni netto osobni dohoci po radniku iznosili su prosječno 337 000 d, a u 1962. 286 000. Kretale su se u rasponu od 286 do 347 000 d po radniku.

Fondovi poduzeća u odnosu na poslovna sredstva veoma su mali i za čitavu privrednu organizaciju iznose svega 7%, a u rasponu od 0—23%.

Utrošena sredstva zajedničke potrošnje po radniku su minimalna i iznose za čitavu grupaciju prosječno svega 18 590 d, a u rasponima od 0—27 181 d.

Ukupan prihod za 7 posmatranih poduzeća iznosio je 11,25 milijarda d u 1963. u odnosu na 8,0 milijarda d u 1962. Ukupan broj zaposlenih kod ovih privrednih organizacija bio je u god. 1963. 2206 : 1890 u 1962. Prema tome je ukupan prihod porastao za 40%, a broj zaposlenih za 15,5%, što ukazuje na povećanu produktivnost rada u odnosu na prošlu godinu.

Broj i kvalifikaciona struktura radne snage

Anketom su prikupljeni podaci o kvalifikacionoj strukturi za 1877 radnika i službenika zaposlenih u našim mljekarama. Od ovog broja bilo je 1547 radnika i 330 službenika (78% : 22%). Od ukupnog broja radnika bila su 982 priučena i nekvalificirana, a 565 kvalificiranih i visokokvalificiranih radnika. Među službenicima bilo je 185 s nižom stručnom spremom i pomoćnih, dok su 145 službenika s višom stručnom i srednjom stručnom spremom.

Naprijed iznijeti podaci ukazuju na nezadovoljavajuću kvalifikacionu strukturu radne snage u našim mljekarama, koja uglavnom ostaje dulji niz godina ista, a kod nekih poduzeća se i pogoršava. Od ukupnog broja radnika 63% su priučeni i nekvalificirani radnici, a 56% službenika su s nižom stručnom spremom ili pomoćni radnici.

U razvoju mehanizacije očekuje se znatno poboljšanje kvalifikacione strukture radne snage pri čemu ukupan broj radnika raste vrlo sporo, tj. sporije od porasta količina. Nepovoljna kvalifikaciona struktura radne snage, odnosno nedovoljan broj kvalificiranih i visokokvalificiranih radnika, te stručnjaka visokom školskom spremom, postaju kočnica u uvođenju nove tehnologije i nove opreme u proizvodnju.

Otkako je u lipnju god. 1962. Mljekarska škola u Bjelovaru prestala radom, u našoj Republici nema više nikakvog centra koji bi se bavio sistematskim uzdizanjem mljekarskih kadrova. Svako poduzeće, osjećajući potrebu za poboljšanjem kvalifikacione strukture, rješavalo je problematiku uzdizanja kadrova na drugi način i bez saradnje s drugim mljekarama. Takav način izobrazbe dovodi do neujednačenog nivoa znanja kod stručnih radnika uslijed čega je promjena radnih mjesta skopčana s poteškoćama kako za radnike, tako i radne organizacije.

Sredstva za izobrazbu kadrova (1,5%—2% od osobnih dohodaka) predstavljaju znatan izvor mogućnosti za izobrazbu zaposlenog osoblja, ali organizacioni i drugi razlozi uvjetuju nekoordinirane napore i manje rezultate na ovom području od onih koji bi se mogli postići.

Ovakvo stanje ukazuje na nužnost koncentracije dijela sredstava za izobrazbu kadrova, zatim izradu zajedničkog programa i formiranje zajedničkog centra za izobrazbu kadrova, čiji bi nastavni program bio prilagođen potrebama sadanjeg razvojnog nivoa industrije i perspektivnim potrebama.

Diskusija je ukazala na potrebu poboljšanja organizacije (dr Dokmanović), neophodne koordinacije planiranja rada ne samo u republičkim, nego i jugoslavenskim razmjerima (inž. Butraković), aktiviranju jugoslav. mljekar. Udruženja na području čitave SFRJ (inž. Pavličić), na naše slabosti, napose na planu izobrazbe kadrova, neusklađenosti proizvodnje i razvojnih programa (inž. Mar-

keš), na organizacione slabosti, potrebu saradnje između naučnoistraživačkih centara i privrednih organizacija, potrebu donošenja zakonskih regulativa (dr Petričić), proizvodnju uređaja za mljekarsku industriju (inž. Salopek), bolje korištenje kapaciteta, stimulaciju radnika na radu, povećanje količina i kontroli kvalitete mlijeka, specijalizaciju proizvodnih pogona, kooperaciju između individualnih proizvođača i mljekarske industrije, na ekonomske cijene mlijeka, potrebu sistematskog rada (Kameniće), opadanje stočarstva (Bedeković) i dr.

Na osnovu referata i diskusije skupština Udruženja mljekarskih radnika SRH donosi ove

z a k l j u č k e

o radu Udruženja i mljekarskih organizacija u god. 1964.

1. Suradnjom s društvenim poljoprivrednim dobrima i kooperacijom s individualnim proizvođačima djelovati na unapređenju stočarstva i proizvodnje mlijeka, te time osiguravati što veću i stabilniju sirovinску bazu za daljnji rad i bolje korištenje kapaciteta mljekara.

2. Proširenjem tržišta i asortimana, povećanjem otkupa i proizvodnje konzumnog mlijeka i mlječnih proizvoda sve više učestvovati u opskrbi povećanog broja nepoljoprivrednog, napose gradskog stanovništva.

3. Nastaviti proširenje, specijalizaciju, koncentraciju i mehanizaciju pre-rađivačkih kapaciteta mljekara, a zajedno s društvenim dobrima učestvovati u boljem opremanju objekata za primarnu obradu mlijeka na dobrima.

4. Otkupne cijene mlijeka približavati proizvodnim troškovima, stimulirati robnu proizvodnju mlijeka, napose kod individualnih proizvođača, koji još uvijek znatnim dijelom učestvuju u opskrbi nepoljoprivrednog stanovništva.

5. Uskladiti i stalno povećavati izvoz mlječnih proizvoda — napose sireva, a ujedno pripremati zajednička skladišta za mlječne proizvode (maslac i sireve) namijenjene domaćem i inozemnom tržištu.

6. Povećavati osobne dohotke i standard radnika, kao i fondove poduzeća kroz povećano korištenje kapaciteta, veću produktivnost i bolju organizaciju rada u pogonu.

7. Uskladiti napore mljekarskih organizacija na sistematiziranoj i kontinuiranoj izobrazbi svih nivoa — napose kvalificiranih radnika.

8. Opremanje mljekarskih pogona vršiti prvenstveno preko domaće mašinogradnje, a uvoz opreme ograničiti na najnužniju mjeru.

9. Proširiti saradnju s naučnoistraživačkim ustanovama i institutima (poljoprivredni, tehnološki, mljekarski, ekonomski) te brže uvoditi savremena dostignuća tehnologije, ekonomike i organizacije.

10. Uskladiti daljnji perspektivni razvoj i proizvodnju mljekarske industrije u SRH — kako između pojedinih mljekara, tako i u jugoslavenskim razmjerima.

11. Aktivnost ovog mljekarskog udruženja proširiti i razviti i u drugim republikama programom rada Jugoslavenskog mljekarskog udruženja.

12. Nastaviti izdavačku djelatnost Udruženja kao i ekskurzijama mljekarskih radnika u cilju upoznavanja s tehnologijom, organizacijom i opremom drugih mljekarskih pogona u Jugoslaviji i inozemstvu.